

Mersiha Imamović
Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli
mersiha.imamovic@untz.ba

PROVALA GOTA U RIMSKU PROVINCIJU DALMACIJU I NJIHOV UTJECAJ NA DRUŠTVENO-POLITIČKE, PRIVREDNE I KULTURNE TOKOVE

Apstrakt: Rad tretira pojavu Gota u Rimskom carstvu, njihove sukobe i saveze sa Zapadnim i Istočnim dijelom Carstva i njihov odnos prema zatečenom stanovništvu i njegovim materijalnim dobrima. U veoma složenim i teškim političkim i vojnim prilikama Goti su se našli u rimskoj provinciji Dalmaciji. Neki dijelovi ove provincije su na početku V stoljeća bili pod utjecajem Vizigota, potom od polovine V stoljeća pod upravom panonskih Ostrogota i, na kraju, krajem V stoljeća, cijela provincija Dalmacija bila je pod vlašću Ostrogota. Za razliku od Vizigota kojima se ne mogu pripisati nikakave zasluge u pogledu pozitivnih promjena na prostorima koje su zaposjeli, Ostrogoti su ipak ostavili veoma jak pečat u historiji rimske provincije Dalmacije, a posebno na bosanskohercegovačkim i hrvatskim prostorima, gdje su vladali sve do 537. godine.

Ključne riječi: Rimsko carstvo, Dalmacija, Panonija, Ilirik, Salona, Sirmijum, Zapadno rimsko carstvo, Istočno rimsko carstvo, provincija, dijaceza, Rimljani, Germani, zapadni Goti, istočni Goti.

Abstract: This study deals with the phenomenon of the Goths in the Roman Empire, their conflicts and alliances with the Western and Eastern part of the Empire and their relationship to the existing population and its material goods. In a very complex and difficult political and military situation, the Goths were found in the Roman province of Dalmatia. Some parts of this province at the beginning of the fifth century were influenced by the Visigoths, then from the half of the fifth century under the governance of the Pannonian Ostrogoths, and finally, at the end of the fifth century, the entire province of Dalmatia was ruled by Ostrogoths. Unlike the Visigoths which cannot be attributed nothing to merit in terms of positive changes in the areas that they occupied, Ostrogoths still left a very strong mark in the history of the Roman province of Dalmatia, especially in Bosnian and Herzegovinian and Croatian territories, where they ruled until 537th year.

Keywords: Roman Empire, Dalmatia, Pannonia, Illyria, Salona, Sirmium, the Western Roman Empire, the Eastern Roman Empire, the province, Diocese, Romans, Germans, the Western Goths, the Eastern Goths.

Uvodne napomene

Rimska provincija Dalmacija osnovana je 9. godine n.e. Ona je osim gradova u jadranskom priobalju obuhvatala cijeli prostor današnje Crne Gore, skoro cijelu teritoriju današnje Bosne i Hercegovine, veći dio današnje južne Hrvatske, veliki dio današnje zapadne Srbije i sjeverni dio današnje Albanije. Njena granica je išla od *Scodre* (današnji Skadar), na jugu prema *Tarsatici* (današnja Rijeka) i dalje do rijeke *Arsia* (Raša) u današnjoj Istri. Na sjeveru Dalmacija se graničila s provincijom Panonijom. Od Raše, na sjeverozapadu, granica se pružala prema Karlovcu, a odatle južno od Velike Kladuše i Bosanskog Novog, nešto sjevernije u odnosu na Stari Majdan i Sanski Most, južnije od Banja Luke, potom preko Doboja i Zvornika skoro do *Singidunuma* (današnji Beograd), na sjeveroistoku. Istočna granica Dalmacije obuhvatala je značajan dio zapadne Srbije. Ona se protezala dolinama rijeka Kolubare, zapadne Morave i Ibra i izlazila u mjesto Mat u današnjoj Albaniji, na krajnjem jugoistoku.

Sve rimske provincije bile su organizirane po jedinstvenim principima. Na njihovom čelu nalazili su se carski legati. Međutim, iste su vremenom mijenjale svoj administrativno-teritorijalni ustroj, a s time i ovlaštenja i nadležnosti namjesnika. Car Dioklecijan odvojio je jugoistočni dio Dalmacije, koji je obuhvatao Crnu Goru i dio Albanije, i formirao pokrajinu Prevalitanu. Teodosijevom podjelom 395. godine Dalmacija je ušla u sastav Zapadnog rimskog carstva, dok je njen južni dio Prevalitana pripao Istočnom dijelu carstva. U narednim decenijama, sve do 480. godine, položaj Dalmacije, koja je bila na razmeđu Istočnog i Zapadnog rimskog

carstva, nije najjasniji. Nedostatak pisanih izvora otežava rekonstrukciju položaja iste. U razdoblju od 454. do 480. godine, Dalmacija je bila skoro potpuno samostalna. Bilo je to vrijeme znamenitih namjesnika provincije Dalmacije, najprije namjesnika Marcelina (454-468.), a poslije njegove smrti njegovog nećaka Julija Nepota (468-474.), koji je postao carem Zapadnog rimskog carstva 474-475./480. godine. Poslije njega, Zapadno rimsko carstvo je imalo samo prividnu samostalnost. Izbor i legitimnost njegovih careva je zavisio od priznavanja istih od strane vladara Istočnog rimskog carstva.

Goti - novi politički faktor u Rimskom carstvu

Prvobitno stanište Gota bilo je na području Skandinavije (južna Švedska), odakle su se zajedno sa drugim germanskim plemenima uputili jedni prema istočnoj, a drugi prema zapadnoj Evropi. Goti su krenuli u pravcu istočne Evrope, sjevernije od ušća Dunava i Crnog mora. Tu su se vjerovatno tokom III stoljeća podijelili na zapadne Gote - Vizigote (Tervinzi) i istočne Gote - Ostrogote (Grejtunzi).¹ Teško je precizirati godinu kada se to dogodilo, jer je njihova rana historija dosta zamršena. Prvi sukob između njih i Rimljana bio je u vrijeme cara Gordijana III (238-244.). Upravo, od tada pa sve do 271. godine trajali su njihovi napadi, a potom i prodori na teritoriju Rimskog carstva. Na kraju, 271. godine car Aurelijan im je ustupio Dakiju i na taj način ih privremeno smirio.

---

¹ Amijan Marcelin. Ammianus Marcellinus, *Res Gestae*, XXXI iii. 1–xiii. 19, (tr. John C. Rolfe, vols. III, Loeb Classical Library, London 1935-39), vol. 3, 394–482; Ammiani Marcellini, *Rerum Gestarum Libri Qui Supersunt*, XXXI, 4, 5, (prev. Milena Milin, *Istorija*, predgovor, prevod i objašnjena, Beograd-Novii Sad 1998), 504-508.

Goti su sa crnomorskih obala, gdje su obitalavali, preko Dunava provalili u Ilirik u vrijeme cara Decija, praveći pustoš u ilirskim provincijama. Oni su 254. godine opljačkali dardanske i domavijske rudnike.² U te krajeve, vjerovatno su došli iz pravca Grčke. Naime, postoje pouzdani podaci koji nam govore o njihovoj namjeri da se prebace na područje Gornje Mezije, a odatle dalje preko Dunava do njihovih staništa u današnjoj Ukrajini.³ O nesigurnosti života u to vrijeme svjedoče nam pronađene ostave novca iz Čačka, od kojih šesnaest pripada vremenskom razdoblju od 252. do 253., a devet od 253. do 254. godine,⁴ zatim ostava novca iz 254. godine koja je otkrivena u mjestu Dvorska (današnji Krupanj) sa novcima koji su izrađivani u vrijeme cara Galijena.⁵ Tih godina, u Dalmaciji se pominje namjesnik Elije Florijan (*Aelivs Forianvs*).⁶ Ako je suditi po ostavama novca, koje se rjeđe pojavljuju tokom prve polovine IV stoljeća, onda su prilike za život u provinciji Dalmaciji još uvijek bile povoljne. Pravo pogoršanje će nastupiti u drugoj polovini IV stoljeća s prodorom Huna iz Azije u Evropu za koje E. Gibon kaže:

„Najezda Huna naglo je potisnula u zapadne provincije gotski narod, koji je za nepunih četrdeset godina sa Dunava stigao do Atlantskog okeana, i svojim vojnim uspjehom prokrčio put najezdama tolikih neprijateljskih plemena, divljijih od njih.“⁷

---

² Ante Škegro, *Gospodarstvo rimske provincije Dalmacije*, Zagreb 1999, 63.

³ Edvard D. Gibon, *Opadanje i propast Rimskog carstva*, Beograd 2003, 90-93.

⁴ Gordana Jeremić, Aleksandra Gojgić, *Rimske terme u Čačku*, Čačak 2012, 90.

⁵ Slavoljub Petrović, Nalazi rimskog novca u Podrinju, *Numizmatičar*, Časopis Narodnog muzeja i Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu, Beograd 28/2010, 115.

⁶ John J. Wilkes, *Dalmatia*, London 1969, 449; Salmedin Mesihović, *Proconsules, legati et praesides. Rimski namjesnici Ilirika, Gornjeg Ilirika i Dalmacije*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo 2014, 238.

⁷ E. D. Gibon, *Opadanje i propast*, 327.

Pod njihovim pritiskom, Goti su tražili svoj spas unutar granica Rimskog carstva. Teška sudbina je zadesila rimskog cara Valensa. Pri tome, on je napravio životnu grešku dopustivši 375. godine zapadnim Gotima da se nasele unutar Rimskog carstva, u Tračku dijacezu. Postoje procjene da ih se tada naselilo oko 200.000 (Grejtunzi i Tervinzi).⁸ Njima su se pridružili i Vizigoti koji su živjeli u blizini Hadrijanopolja, kao saveznici rimske vojske, a koji su se ranije doselili. Nezadovoljni odnosom rimskih vlasti, Goti su vrlo brzo došli u sukob s Rimljanima. Godine 376. oni su podigli veliki ustanak u kojem su učestvovali i odbjegli trački rudari. Ustanak je rezultirao bitkom kod Hadrijanopolja u augustu 378. godine. U ovoj bitci Rimljani su doživjeli težak poraz. Car Valens je ubijen. Međutim, u svemu tome bila je sretna okolnost to što Goti nisu uspjeli zauzeti Hadrijanopolj.

Nakon velikog trijumfa kod Hadrijanopolja, koji je osnažio Gote, uslijedio je njihov prodor u pravcu Ilirika i u Panonije.⁹ Udruženi s Hunima, Kvadima, Sarmatima, Vandalima, Goti su nastavili ubijati i pljačkati zatečeno stanovništvo i praviti pustoš u krajevima kroz koje su prolazili. Njihovim zlodjelima bila je zahvaćena i provincija Dalmacija. U toku tih napada, oko 380. godine stradao je i grad Stridon.¹⁰ Usljed sve češćih i žešćih prodora Gota provincija Dalmacija se našla u veoma teškoj situaciji. U jednom od svojih zapisa sveti Jeronim piše da je ona bila potpuno

---

⁸ Stiven Mičel, *Istorija poznog Rimskog carstva 284-641*, Beograd 2010, 127.

⁹ Hrvoje Gračanin, Goti i Južna Panonija, *Scrinia Slavonica*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje 6/2006, 84. Ostave novca iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije govore o zastrašujućim događajima (S. Petrović, Nalazi, 107-142).

¹⁰ Hrvoje Gračanin, Huni i Južna Panonija, *Scrinia Slavonica*, 5/2005, 13-14; Enver Imamović, Problemi ubiciranja Stridona, rodnog mjesta sv. Jeronima, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, XXVIII-XXX/1977-1979, Sarajevo 1979, 7-19.

razorena.¹¹ Goti su u svojim pljačkaškim i rušilačkim pohodima rušili čak i grobove.¹² Na području Ilirika barbari su se zadržali tokom zime 382/383. godine.¹³ O tome nam svjedoče pronađene ostave u Mrđenovcu (današnji Šabac) i Jadranskoj Lešnici (današnja Loznica).¹⁴

Prva na udaru gotskih provala bila je dolina rijeke Drine, kojom se odvijao izvoz srebra i olova iz Argentarije prema Panoniji. Za razliku od Panonije, prilike u provinciji Dalmaciji su potkraj IV stoljeća bile nešto bolje. Međutim, tri decenije kasnije i Dalmacija se suočila sa problemom prodora Vizigota.

Godine 380. uslijedile su provale Gota, skitsko-sarmatskih Alana i nomadsko-skitačkih Huna u Zapadni Ilirik,¹⁵ na područje oko rijeke Save. Njihov dolazak označio je kraj blagostanja i početak pljačkanja i pustošenja ovih krajeva. Da bi ih u tome spriječile carske vlasti su odlučile da duž rijeke Save podignu zaštitni limes,¹⁶ tim prije što je pravac njihovog kretanja vodio cestom od *Sirmiuma* do *Siscie*. U IV stoljeću je, zbog sve veće opasnosti od barbara, Tarsatika (*Tarsaticensis*) postala važno vojno uporište, učvršćeno sa

---

¹¹ Miroslava Mirković, *Život i prepiska svetoga Hijeronima*, Beograd 2000, 22.

¹² Ante Jurić, *Antička i starokršćanska Salona*, Solin 1976, 23.

¹³ Vujadin Ivanišević - Michel Kazanski, *Illyricum du Nord et les Barbares à l'époque des Grandes Migrations (Ve–VIe siècle)*, *Starinar*, Časopis Arheološkog instituta u Beogradu, Beograd LXIV/2014, 131-132.

¹⁴ S. Petrović, *Nalazi*, 118-123.

¹⁵ Zapadni Ilirik je drugi naziv za dijacezu Panoniju, dok se prefektura Ilirik zvala Istočni Ilirik (Grga Novak, *Prošlost Dalmacije*, Split 2004, 70.)

¹⁶ Irma Čremošnik, *Rimska utvrđenja u BiH s osobitim osvrtom na utvrđenja kasne antike*, *Arheološki vestnik*, Časopis Instituta za arheologiju ZRC SAZU, Ljubljana 41/1990, 355-356.

jakim bedemima i sa stalnim prisustvom vojnih posada.¹⁷ Cilj je bio da se zaštite jadranske obale i Italija.

Brojna utvrđenja podignuta su i u zapadnoj Bosni, a radi zaštite ondašnjih rudnika. Dok su neki od njih radili do polovine V stoljeća, drugi su radili do kraja istog stoljeća. O važnosti dalmatinskih rudnika govorio je i vizigotski kralj Alarih. O tome nas obavještava pjesnik Klaudijan.¹⁸ Vjerovatno su u to vrijeme rudnici radili s manjim intenzitetom u odnosu na III stoljeće.¹⁹

U drugoj polovini IV stoljeća, zbog pojačanih potreba za oružjem koje je bilo prijeko potrebno za borbu protiv zapadnih Gota, rimske vlasti su odlučile da proizvodnju metala stave pod državni nadzor. S tim u vezi, iz Rima je u Ilirik poslat nadzornik - komes, koji je dobio zadatak da, čim prije, pokrene rad rudnika i proizvodnju metala, prvenstveno željeza koje se koristilo za izradu naoružanja, a radi odbrane granica u Podunavlju. Honorijev Milanski edikt od 28. jula 386. godine je posljednje svjedočanstvo u kojem se govori o radu rudnika u Iliriku i njihovim upraviteljima.²⁰

Poslije bitke kod Hadrijanopolja, u Sirmijumu je 379. godine car Gracijan za svog suvladara postavio svog zeta Teodosija - duxa Ilirika koji je bio porijeklom iz Hispanije. Njemu su date na upravu dijaceze Dakija i Makedonija, u Istočnom Iliriku. Braća Gracijan i Valentijan II ubijeni su u pobunama svojih vojskovođa. Prvo je ubijen Gracijan 383., a potom i Valentijan II 392. godine. Tako je

---

¹⁷ Josip Višnjic, Antički povijesni okvir, u: *Tarsatički principij. Kasnoantičko vojno zapovjedništvo*, Rijeka 2009, 30; Alka Starac, *Rimsko vladanje u Istriji i Liburniji II*, Pula 2000, 73.

¹⁸ Kasiodor Senator. Cassiodorus Senator, *Variae* (ed. Thomas Hodgkin, *The Letters of Cassiodorus*, Oxford 1886), III, 25, 26.

¹⁹ O rudarstvu u III stoljeću pogledati: Bego Omerčević, Procvat rudarstva na tlu današnje Bosne i Hercegovine u vrijeme kasne antike, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli*, Tuzla VI/2005, 39-57.

²⁰ A. Škegro, *Gospodarstvo*, 132.

Teodosije ostao jedini vladar Carstva (od 379-395.). Za relativno kratko vrijeme on je uspio ujediniti Carstvo. Godine 380. krenuo je u Konstantinopolis.

Važno je pomenuti da su u ovom razdoblju izvršene značajne administrativne promjene unutar Carstva. Sasvim je moguće da su one provedene zbog pojačanog prodora Gota, koji su postali velika opasnost za opstanak Rimskog carstva. Godine 378. Ilirik je bio izdvojen, iz prefektura Italije, Ilirika i Afrike, u posebnu prefekturu Ilirik, ali samo na kratko. Glavni grad prefektura, od druge decenije IV stoljeća, pa do 379. bio je Sirmijum²¹. U vrijeme cara Teodosija došlo je do nove administrativne reforme. Dijaceza Mezija podijeljena je na dvije nove Dakiju i Makedoniju. Iste su ušle u sastav novoformirane prefektura Ilirik, kasnije podijeljene na Istočni i Zapadni Ilirik. Dakle, prefektura Ilirik je od 357-361., zatim 364., 376. i 378.²² godine egzistirala kao samostalna administrativno-teritorijalna jedinica u okvirima Rimskog carstva. Pod tim imenom ona nije bila istovjetna prvobitnoj prefekturi, niti kasnijoj Iliričkoj prefekturi u sastavu Istočnog rimskog carstva. U sklopu Teodosijeve administrativne reforme provinciji Panoniji je promijenjeno ime u dijacezu Ilirik. Ona se nerijetko pominje i pod imenom Zapadni Ilirik. Dijaceza Ilirik je bila u sastavu prefektura Italija. Od 379. godine u njene teritorijalne okvire ušla je i provincija Dalmacija.

Kako je već pomenuto, krajem III i tokom IV stoljeća, Dalmacija je bila suočena sa velikom opasnošću od barbara. Takve okolnosti dovele su do masovnog bježanja radnika, a samim tim i do

---

²¹ Sirmijum je od 437. do 441. godine bio glavni grad Iliričke prefektura u okviru Istočnog Rimskog carstva (Hrvoje Gračanin, Crkveni ustroj u kasnoantičkoj južnoj Panoniji, *Croatica Christiana Periodica*, Časopis Instituta za crkvenu povijest katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 2013, 7, bilj. 16).

²² Sima Ćirković, *Istorija srpskog naroda: od najstarijih vremena do Maričke bitke 1371*, Beograd 1981, 96; Saša Mrduljaš, Teodozijeva podjela Rimskog Carstva 395. godine i njen utjecaj na formiranje "zapadnjačke" dimenzije hrvatskog i "istočnjačke" dimenzije srpskog identiteta, *Nova prisutnost*, br. V/3, Zagreb 2007, 420.

osjetnog nedostatka radne snage. Ta pojava najprije se osjetila u rudnicima iz kojih su bježali rudari. Nešto kasnije, njima su se pridružili zemljoradnici, stočari i zanatlije koji su, u pokušaju da potraže svoj spas u nekim drugim mirnijim krajevima, masovno napuštali svoja ognjišta. S ciljem da spriječe odlazak rudara carevi Valens, Gracijan i Valentijan I su između 369. i 378. godine²³ donijeli brojne uredbe kako bi zakonskim putem spriječili gubitak radne snage. U zakonu donesenom 371. godine, koji se odnosio na zemljoradnike, car Valentijan I kaže da koloni i *inquilini* (radna snaga zemljoposjednika) širom Ilirika i susjednih regija ne mogu imati slobodu napuštanja zemljišta na kojem borave na osnovu njihovog porijekla ili njihovog dolaska.

Kriza se manifestovala i kroz dotok novca. Posljednje količine novca dopremljene su u zapadnu Bosnu za vrijeme cara Teodosija, a u Hercegovinu, tačnije na područje Konjica i na istok Dalmacije (Noćaj u okolini Šabca) u vrijeme cara Arkadija.²⁴ Posljednji primjerci novca iz Arkadijevog doba iskovani su 395. i 408. godine. U međuvremenu, godine 387. ili 388. u Sisciji su, zbog opasnosti od barbara, prestale sa radom dvije preostale kovnice novca.²⁵ Deset

---

²³ O tome pogledati: Teodosijev kodeks. *Codex Theodosianus* (Dalje: Cth) (ed. Theodor Mommsen - Paul Martin Meyer's, *Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmondianiset leges novellae ad Theodosianum pertinentes*. 2 vols. Berlin 1905: http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Constitutiones/CTh01_mommsen.htm#1 (4. 4. 2016), 1.32.5, 6; Cth 10.19.5, 10.19.7 (ed. Alexandr Koptev, *Imperatoris Theodosii Codex: http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Constitutiones/CTh10.html#19* (4.4.2016.); Željka D. Šajin, Rimska rudnička legislativa poznog Carstva, *Starinar*, Beograd LXV/2015, 93-95.

²⁴ Đuro Basler, *Arhitektura kasnoantičkog doba u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1972, 13; S. Petrović, Nalazi, 132.

²⁵ Nakon nekoliko godina, u Sisciji se ponovno kuje novac, ali kriza je kulminirala u vrijeme careva Honorija (395-423.) i Teodosija II (408-450.) kada je definitivno obustavljeno kovanje novca (Marina Hoti, Sisak u antičkim izvorima, *Opvscvla archaeologica*, Časopis Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta u Zagrebu 16/1992, 153).

godina kasnije zatvorena je i kovnica novca u Sirmijumu,²⁶ što u svakom slučaju ne predstavlja nikakvo iznenađenje pogotovu ako se ima na umu da je u to vrijeme car Teodosije vodio žestoke borbe s Germanima. Na kraju je bio prinuđen da s Gotima sklopi ugovor na osnovu kojeg je istočnim Gotima dozvolio (379. godine) da se nasele u Panoniji.²⁷ Tri godine kasnije isto pravo su ostvarili i zapadni Goti, koji su se naselili na području sjeverne Trakije i na taj način postali rimski saveznici - federati (*foederati*).²⁸ Uz to, Goti su dobili i autonomiju, ali uz uslov, da se na poziv rimskih vlasti, obavezno pridruže rimskim legijama. Tako su u rimsku vojsku regrutovane barbarske vojne jedinice na čelu sa zapovjednicima gotskog porijekla. To je zasigurno utjecalo na urušavanje vojne discipline, jer uključivanje „neprijatelja“ u vojsku koja je trebala biti nosilac odbrane Carstva, nije pružalo nikakve garancije u pogledu međusobnog povjerenja u vojnim redovima. Godine 390. došlo je do velikih nereda u Solunu, u koje su bili umiješani gotski garnizoni, gdje je život izgubio komandant Gota – Buterik, *magister militum* u Istočnom Iliriku.

Sudeći na osnovu raspoloživih podataka nameće se zaključak da su Goti vremenom, a posebno u toku vladavine cara Teodosija I, sve više jačali i na taj način postajali sve važnijim vojnim i političkim faktorom u Rimskom carstvu. U prilog ovoj konstataciji govore nam činjenice koje se odnose na ubijenog kralja Gota Atanariha, koji je 382. godine sahranjen, uz sve počasti, u gradu Konstantinopolisu. Kasnije, u bitci koja se odigrala kod Frigidusa 394. godine, podršku legijama (20.000 – 30.000 ljudi) cara Teodosija I, u borbi protiv uzurpatora Eugenija na Zapadu, pružalo

---

²⁶ Đ. Basler, *Arhitektura*, 13.

²⁷ András Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia*, London-Boston 1974, 341.

²⁸ Averil Cameron, *The Mediterranean World in Late Antiquity AD 395-600*, London 1993, 100-110.

je oko 20.000 Vizigota na čelu sa Alarihom.²⁹ S obzirom da su u ovoj bitci Rimljani trijumfovali zahvaljujući podršci gotskih vojnika, Alarih je očekivao da će ga rimski car Teodosije I nagraditi i u znak zahvalnosti postaviti na mjesto *magister militum*.³⁰ Međutim, ono što nije uradio car Teodosije nešto kasnije učinit će general Zapadnog carstva - Stilihon. Bez obzira na gotsko učešće u rimskim trupama, oni su zasigurno bili manje disciplinovani u odnosu na rimske vojnike. No, i pored svega Goti su, za razliku od pripadnika Huna, Alana i Franaka, koji su također bili uključeni u rimske vojne jedinice, predstavljali sve do potkraj V stoljeća jedan od najbitnijih elemenata rimske vojske, a kasnije su bili angažovani u vizantijskim redovima, čak i elitnim. Razliku između Gota i Rimljana kralj Teodorih je definisao jednom kratkom rečenicom u kojoj stoji:

„Efikasan Got želi da bude kao Rimljanin, samo loš Rimljanin bi želio da bude kao Got.“³¹

Teodosijevom podjelom Carstva 395. godine jasno je definisana granica između dva nova Carstva. Ona je, u jugoistočnom dijelu Evrope, išla rijekom Drinom. Upravu nad novim Carstvima dobili su Teodosijevi sinovi Honorije i Arkadije. Dok je prvi vladao Zapadnim dijelom carstva od 395. do 423. godine, drugome je povjerena uprava nad Istočnim dijelom carstva od 395. do 408. godine. Podjelom Carstva provincija Dalmacija, kao sastavni dio

---

²⁹ Više o tome: Arther Ferrill, *The Fall of the Roman Empire: The Military Explanation*, London 1986, 82-85; Thomas S. Burns, *A History of the Ostrogoths*, Bloomington: Indiana University Press, 1991, 45; Rajko Bratož, Bitka pri Frigidu v izročilu antičnih in srednjeveških avtorjev, *Zgodovinski časopis*, Časopis Zgodovinsko društvo za Slovenijo, br. 48, knj. I, Ljubljana 1994, 4-45; Andrej Štekar, Poskus lociranja bitke pri Frigidu leta 394 na območju med Sanaborjem in Colom, *Annales*, Series Historia et Sociologia, Časopis Zgodovinskog društva za južno Primorsko Koper, br. 23, knj. I, Koper 2013, 1-14.

³⁰ Zosim. *Zosimus* (ed.i tr. Ronald T. Ridley, Canberra 1982), V. 5.5.

³¹ Michael Mann, *The Dark Side of Democracy Explaining Ethnic Cleansing*, Cambridge: Cambridge University Press 2005, 35.

prefektura Ilirik, pripala je Zapadnom dijelu carstva. Potkraj IV stoljeća, ona je imala oko 40 municipija.³²

Poslije Flavija Julija Rufina Sarmentija (*Flavivs Ivliivs Rvfinvs Sarmentivs*) - prezida Dalmacije iz vremena Konstansa (337-350.) i Konstancija II (337-361.), pa sve do 408. godine nema nikakvih podataka o upravniku provincije Dalmacije. Tek tada pominje se Valens (*Valens*), mada ni njegova funkcija nije u potpunosti jasna. U jednom od svojih zapisa pisac Zosim pominje Valensa kao zapovjednika dalmatinskih trupa.³³ Naredne, 409. godine, isti pisac pominje drugog vojnog zapovjednika provincije Dalmacije. Riječ je o Generidu (*Gneridvs*) koji je kao zapovjednik Dalmacije komandovao vojnim jedinicama koje su čuvale Gornju Panoniju i Norik i Reciju, kao i sve druge krajeve što ih je bilo do Alpa.³⁴ Generid je bio barbarskog porijekla. Šta je bilo s civilnom upravom u provinciji Dalmaciji i da li je postojao prezid zadužen za te poslove, nije moguće kazati, jer o tome ne postoje nikakvi relevantni podaci. Oba pomenuta zapovjednika u provinciji Dalmaciji imenovani su u vrijeme vladavine maloljetnog cara Honorija, u čije ime je vladao vojskovođa Stilihon, sin Vandala i Rimljanke koji je obnašajući funkciju *magister milituma* imao stvarnu vlast u Carstvu.

Dalmacija pod utjecajem Vizigota

Nažalost, još uvijek nema pouzdanih podataka koji nam govore o tačnom vremenu Valensovog i Generidovog imenovanja i zapovijedanja rimskim trupama, kao ni imena onih koji su upravljali civilnim ili vojnim poslovima u Dalmaciji od 361. do 408. godine.

---

³² Zvezdan Strika, Kada i gdje se prvi put spominje zadarski biskup, *Radovi Zavoda povijesnih znanosti HAZU u Zadru*, Zadar 46/2004, 60.

³³ Zosim, V. 46, 47; S. Mesihović, *Rimski namjesnici*, 259.

³⁴ Zosim. Zosimus, *Historia Nea* (tr. anonymous, *New History*, London: Green and Chaplin 1814), V; S. Mesihović, *Rimski namjesnici*, 262-263.

Sasvim je moguće da je Zosim, u svojim zapisima, stavio akcenat na vojnu funkciju Valensa i Generida, koja je u to vrijeme bila od posebnog značaja i velike odgovornosti, pogotovu ako se imaju na umu učestaliji i mnogo žešći napadi Vizigota na provinciju Dalmaciju. Nakon neuspjelog napada na Italiju 401. godine Vizigoti su se našli u Dalmaciji. Postavlja se pitanje kojim pravcem su oni išli? Prema mišljenju jednih istraživača Vizigoti su krenuli putem koji je iz Makedonije vodio preko Grčke, Albanije, duž jadranske obale i dalje u pravcu Rima,³⁵ dok drugi smatraju da su se oni kretali savsko - dravsko - dunavskim međuriječjem prema Italiji, odnosno Rimu.³⁶ Međutim, prvi pravac kretanja Vizigota je svakako bio kraći i lakši. Otud je sasvim sigurno da su oni, slijedeći taj pravac, došli do Rima. U prilog ovakvoj tvrdnji, govori nam razaranje Nereza kod Tasovčića, zatim Mogorjela, te *Tarsatice* (Rijeke), koje je izvršeno na samom početku V stoljeća. Dodatne potvrde o tome pružaju nam nalazi novca koji su pronađeni u samoj *Tarsatici*, a isti su porijeklom iz Honorijevo doba. Na svom putu Vizigoti su se najvjerojatnije kretali putnom saobraćajnicom koja je vodila pravcem *Senia - Tarsatica*.³⁷

Nakon što nisu uspjeli osvojiti Rim, Vizigoti su se poslije 402. godine nastanili u „barbarskoj zemlji pored Dalmacije i Panonije“.³⁸ Prema nekim podacima oni su tih godina boravili u Panoniji Saviji,³⁹

---

³⁵ Nada Miletić, Rani srednji vijek, u: *Kulturna istorija Bosne i Hercegovine*, 1988, 375; Đ. Basler, *Arhitektura*, 107.

³⁶ Stanko Andrić, Južna Panonija u doba velike seobe naroda, *Scrinia Slavonica*, 2/2002, 131; H. Gračanin, Huni i južna Panonija, 19.

³⁷ J. Višnjčić, Antički povijesni okvir, 32.

³⁸ H. Wolfram, *History of the Goths* (tr. Thomas J. Dunlap, Berkeley-Los Angeles-London 1990, 153).

³⁹ John H. W. G. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops. Army Church, and State in the Age of Arcadius and Chrysostom*, Oxford: Oxford University Press 1998, 64-65.

zatim Drugoj Panoniji,⁴⁰ te sjevernoj⁴¹ i istočnoj Dalmaciji,⁴² čekajući priliku za novi napad. Kada je u pitanju istočna Dalmacija, vjerovatno je riječ o području koje je obuhvatalo Foču, Goražde, Višegrad, Užice, Ljuboviju i Čajniče. Sudeći prema raspoloživim podacima Vizigoti su se iz istočnih krajeva današnje Bosne i Hercegovine i dijela današnje zapadne Srbije spustili kroz nekadašnji jugoistočni dio Dalmacije - Prevalitanu u Epir, gdje su još od ranije bili njihovi posjedi.⁴³ Vođa Vizigota Alarih (Balti dinastija) sklopio je savez sa Stilihonom, s ciljem da zajedničkim snagama napadnu na provincije Istočnog Ilirika. Međutim, do toga nije došlo zbog iznenadnog prodora Radagajzovih barbara u Podunavlje. Pošto je propao taj plan Vizigoti su 408. godine krenuli iz Epira u pravcu Rima, s namjerom da ga osvoje. U toku opsade Rima njima se pridružilo i oko 3000 robova.⁴⁴ Neposredno pred sam napad vizigotski vođa Alarih je ponudio rimskom caru nagodbu u kojoj je pokazao spremnost da se povuče ali uz veliko obeštećenje i to u plemenitim metalima. Međutim, iste godine car Honorije se oglušio na ponudenu nagodbu i pozvao Valensa iz Dalmacije da mu se, sa svojih pet legija, pridruži u odbrani Rima. Analizirajući ovu činjenicu nameće se zaključak da je situacija u provinciji Dalmaciji, u to vrijeme, bila sasvim stabilna. Godine 410. Vizigoti su izvršili žestok napad na Rim, kojeg su sa lakoćom i veoma brzo zauzeli, opljačkali, a potom i napustili odvođeci u ropstvo veliki broj zarobljenika. U toj bitci ubijen je Valens, dok je njegova vojska bila potpuno uništena. Poslije tri dana pljačkanja i pustošenja, na čelu sa

---

⁴⁰ *Isto.*

⁴¹ S. Andrić, Južna Panonija, 131.

⁴² H. Gračanin, Goti i južna Panonija, 88.

⁴³ Sozomen. Sozomenos, *Ecclesiastical History* (ed. i tr. Edward Walford, London 1855), 8.25.4=9.4.4, 399-400, 410-411.

⁴⁴ Zosim, V, 35.

Alarihovim šurjakom Ataulfom (410-415.), Vizigoti su se zaputili prema Galiji,⁴⁵ a potom prema Hispaniji.⁴⁶

Međutim, to ni u kom slučaju nije bio kraj neprilika u Rimskom carstvu. Još od 379. godine car Gracijan je naselio federate Ostrogote, Hune i Alane u Panoniji,⁴⁷ računajući da će ih na taj način primiriti, a time i stabilizirati stanje u ovom dijelu Carstva. Ujedno, s time carske vlasti su računale da će imati njihovu vojnu pomoć. Međutim, Ostrogoti i Huni pružili su podršku Vizigotima kada su krenuli prema Rimu 401. godine, dok su Alani ostali na strani Rimljana. U drugom pohodu Vizigota na Rim (408.) učestvovali su i panonski Ostrogoti, dok je većina Huna ostala u Panoniji, gdje je uspostavila svoju apsolutnu vlast.⁴⁸ Ovaj događaj označio je kraj ostrogotsko - hunske - alanske federacije.⁴⁹ Pod vođstvom Atile došlo je do osjetnog jačanja Huna. U veoma kratkom vremenskom periodu oni su postali gospodari *Panonie Prime* i *Panonie Secunde* (glavni grad Panonije Sekunde – Sirmijum, osvojili su kasnije, 441.),⁵⁰ zatim *Panonie Valerie* (koja se nije

---

⁴⁵ Roger Collins, *Visigothic Spain 409-711*, Blackwell Publishing 2004, 18, 21.

⁴⁶ Više o tome: Peter Heather, *Goths and Romans 332-489*, Oxford 1991, 193-224; Roger Collins, *Early Medieval Europe 300-1000*, London 1998, 47-60.

⁴⁷ Up: Tibor Nagy, The Last century of Pannonia in the Judgement of a New Monograph, *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, vol. 19, Budimpešta 1971, 319; András Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia*, London 1974, 341; H. Gračanin, Anita Rapan Papeša, Postrimski grad u južnoj Panoniji: primjer Cibala, *Scrinia Slavonica*, Slavonski Brod 11/2011, 10.

⁴⁸ Up: Otto John Meanchen – Helfen, *The World of the Huns: Studies in Their History and Culture* (ed. Max Knight, Berkeley and Los Angeles: University of California Press 1973), 71-72; Päivi Kuosmanen, *The Nature of Nomadic Power. Contacts between the Huns and the Romans during the Fourth and Fifth Centuries*, Finland 2013, 95-104; H. Gračanin, Huni i južna Panonija, 21-22.

⁴⁹ Up: O. J. Meanchen – Helfen, *The World of the Huns*, 67-69; H. Gračanin, Huni i južna Panonija, 22.

⁵⁰ Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda od najstarijih dana do godine 1873*, Zagreb 1916, 19.

izravno graničila s Dalmacijom),⁵¹ i na kraju *Panonie Savie*.⁵² Njihovo jačanje imalo je negativne refleksije na provinciju Dalmaciju, a posebno u sferi privrede koja je bila znatno oslabljena. Usljed hunske najezde na Panonije i Meziju Superior, osjetno su bile ugrožene sjeverna (bliže Sirmijumu) i istočna granica (bliže Singidunumu) provincije Dalmacije. Time je dodatno otežana eksploatacija ruda i transport roba. Cesta Salona - Glamočko Polje - Banja Luka (*Castra*) - Sisak (*Siscia*) bila je od velikog značaja za Rimljane. Jednako važna bila je i putna komunikacija Sisak (*Siscia*) - Sremska Mitrovica (*Sirmium*), koja je jednim dijelom prolazila i kroz područje današnje bosanske Posavine i Semberije. Njena trasa još uvijek nije u potpunosti precizirana. Međutim, pretpostavlja se da je ona od *Servitiuma* išla preko Posavine, Semberije, dolinom Drine i dalje prema *Sirmiumu* i *Argentarii*.⁵³ Transport roba ovim saobraćajnicama je zasigurno bio ugrožen i nesiguran.

Doživjevši poraz od Germana u dolini rijeke Nedao (*Nedaus*) 454. godine Huni su se povukli prema donjem Dunavu i Crnom moru.⁵⁴ Nakon toga uslijedili su novi sukobi između Rimljana i

---

⁵¹ H. Gračanin, Huni i južna Panonija, 26-32.

⁵² Vladimir Posavec, *Dalmacija u vrijeme Marcelina i Julija Nepota*, Split 1997, 11.

⁵³ O rimskim cestama pogledati: *Tabula Peutingeriana, Codex Vindobonensis 324* I-II (ed. Ekkehard Weber, Graz 1976.), V 4 – VI 2; http://www.euratlas.net/cartogra/peutinger/5_campania/ (3. 5. 2016.); E. Imamović, Rimske rudarske ceste na području Bosne i Hercegovine, *Prilozi*, Časopis Instituta za istoriju u Sarajevu, XX/21, Sarajevo 1985, 31-52; Bego Omerčević, Rimska cesta Salona-Servitium, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli*, Tuzla VIII/2007, 17-33.

⁵⁴ Jordan. Jordanes, *The Gothic history of Jordanes* (tr. Charles C. Mierow, Princenton: Princenton University Press 1915), 188, 226, 227; John B. Bury, *History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius I to the Death of Justinian A.D. 395 to A.D. 565I*, New York 1958, 296-297; Alexander Demandt, *Die Spätantike. Römische Geschichte von Diocletian bis Justinian 284-565 n. Chr.*, Munchen 1989, 155. Teško je precizirati gdje se tačno dogodila bitka, možda

Germana, a posebno sa Gotima, s kojima su Rimljani vodili nekoliko ratova. Ovim ratovima bila je zahvaćena i provincija Dalmacija, a u njenim okvirima i bosanskohercegovački prostori. Naime, istočni Goti su polovinom V stoljeća tražili od istočnorimskog cara Marcijana da se nasele u Panoniji, što im je on i dozvolio.⁵⁵ Kao rimski federati smjestili su se u Drugoj Panoniji.⁵⁶ Kasnije su se odatle proširili i na područje sjeverne Dalmacije. Nezadovoljni odnosom carskih vlasti, često su ulazili u vojne sukobe sa Carstvom i pri tome pljačkali i palili susjedne provincije.⁵⁷ Osim toga, Ostrogoti su ratovali i sa drugim narodima koji su bili u njihovom susjedstvu. Sasvim je moguće da je istočno-rimski car Lav I (457-474) polovinom V stoljeća organizovao vojsku i flotu u provinciji Dalmaciji s ciljem da se zaštiti od Gota. Sedamdesetih godina V stoljeća Ostrogoti su napustili Panoniju.⁵⁸ Dok su jedni krenuli prema Italiji, a odatle u Galiju, gdje su se asimilirali s Vizigotima, drugi su pod vođstvom Thiudimira i kasnije njegovog sina Teodoriha, nastavili da žive u Istočnom dijelu carstva.

Zahvaljujući svojim uspjesima barbarski narodi su se sve više približavali provinciji Dalmaciji, odnosno njenom glavnom gradu Saloni koji je, pedesetih i šezdesetih godina, postao glavna meta Gota i Huna (449., 457., 458.).⁵⁹ Međutim, jaka odbrana i čvrsti

---

najprije u Panoniji Valeriji (Jana Škrkulja, Hrvoje-Gračanin, Vojvođanski prostor u kontekstu evropske istorije, *Zbornik radova*, Bačka Palanka 2/2014, 11).

⁵⁵ S. Andrić, Južna Panonija, 133.

⁵⁶ H. Gračanin, Goti i južna Panonija, 94.

⁵⁷ Jordan. Jordanes, *Getica* (ed. Th. Mommsen, MGH AA 5/1, München, 1982), 268-282; Michael Whitby, *The Emperor Maurice and his Historian: Theophylact Simocatta on Persian and Balkan Warfare*, Oxford: Clarendon Press 1988, 68.

⁵⁸ Zdenko Vinski, Rani srednji vijek u Jugoslaviji od 400. do 800. godine, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Godišnjak Arheološkog muzeja u Zagrebu, sv. 5, br. 1, Zagreb 1972, 50-56.

⁵⁹ Mihovil Abramić, O povijesti Salone, u: *Antička Salona*, ur. Nenad Cambi, Split 1991, 44.

bedemi Salone, koji su u nekoliko navrata dograđivani, onemogućili su neprijatelja u njegovim namjerama. Salona je i dalje bila slobodan rimski grad. Za razliku od Salone, mnogi drugi gradovi provincije Dalmacije doživljavali su ogromne strahote i masovno bježanje stanovništva, koje je svoje novo utočište tražilo u dobro utvrđenim primorskim gradovima. Zbog ovakvog stanja, gradska privreda je sve više propadala. Inflacija i nestanak roba na tržištu doveli su do prirodne privrede. Na prva dva zlatna stoljeća, koja su bila obilježena trajnim mirom (*Pax Romana*), sada su samo podsjećale neke od građevina. Iste su konstantno propadale, prvo zbog kontinuiranog odlaska stanovništva, a drugo usljed stalnog odnošenja njihovog kvalitetnijeg građevinskog materijala.

U prvoj polovini III stoljeća provincija Dalmacija je, za razliku od drugih dijelova Carstva, uživala visok stepen blagostanja. Situacija se nešto pogoršala u drugoj polovini III stoljeća, ali Dalmacija je još uvijek bila dosta stabilna. Međutim, krajem IV i skoro cijelo V stoljeće blagostanje i stabilnost Dalmacije su se izgubili u vrtlogu novih zbivanja. Opustošeni gradovi i njihova privreda negativno su se reflektovali na društvo i društvene odnose, standard i kvalitet života, upravu i graditeljstvo. Do ovakvog stanja došlo je usljed stalnih barbarskih napada. Carstvo je dovedeno u veoma tešku finansijsku situaciju. Izlaz iz ovakvog stanja carske vlasti su pokušavale prevazići vraćanjem na prvobitnu privredu, koja je bila dominantna još u kraljevsko doba. Riječ je o poljoprivredi, koja je u osnovi i ostala prioritetno zanimanje rimskog stanovništva.

U sigurnijim gradovima Dalmacije, poput Salone, radile su zanatske radionice. Između ostalih, u Saloni je u toku IV i V stoljeća radila radionica za proizvodnju sukna (*gynaecij*) i šivenje odijela. Ista je bila pod direktnim ingerencijama cara.⁶⁰ U to vrijeme je, zbog

---

⁶⁰ G. Novak, Pogled na prilike radnih slojeva u rimskoj provinciji Dalmaciji, *Historijski zbornik*, Časopis Društva za hrvatsku povjesnicu u Zagrebu, Zagreb 1948, 137.

sve učestalijeg bježanja stanovništva sa zemlje, počeo zaživljavati sistem kolonata. U skladu s tim carske vlasti su odlučile da zemljoprađivače što čvršće vežu za zemlju. Gotovo istovremeno, isti sistem je uveden i u zanatskoj djelatnosti. Sistem kolonata je naročito bio izražen na području Ilirika. Osnovni smisao ovog sistema je bio da stanovništvo preživi sve nedaće sa kojima je bilo suočeno i da se, u isto vrijeme, svi dotadašnji ugođaji koje je nudio grad i život u njemu, zaborave.

Notitia dignitatum bilježi da su barbarske provale s kraja IV i početka V stoljeća dovele do premještanja radionica za izradu oruđa i oružja u bezbjednija mjesta.⁶¹ Željezom iz zapadne Bosne i dalje su snabdijevane sirmijske i salonitanske radionice. Međutim, za vrijeme hunske uprave u Sirmijumu uslijedila je obustava izvoza željeza u ovaj grad.

Dalmacija pod vlašću Ostrogota

Netrpeljivost između dva Carstva je itekako odgovarala Germanima i istu su koristili na razne načine kako bi što više oslabili i jedno i drugo Carstvo, te time sebi obezbijedili što povoljniju situaciju za uspješnu realizaciju svojih osvajačkih planova. Poslije odlaska Ostrogota iz Panonije, rimske vlasti su se suočile sa novim problemom koji je došao sa pojavom Gepida na područje Sirmijuma.⁶² Nove teškoće za Rimsko carstvo nastupile su 481. godine kada je Savskom Panonijom i Dalmacijom ovladao

---

⁶¹ Notitia dignitatum. *Notitia dignitatum et administrationum omnium tam civilium quam militarium in partibus occidentis* (tr. Eduard Böcking, Bonnae 1853), IX, 16, 22.

⁶² Više o tome: Jana Škrkulja, Hrvoje Gračanin, *Barbaricum contra imperium: Prostor današnje jugozapadne Vojvodine između kasne antike i ranog srednjeg vijeka u svjetlu povijesnih i arheoloških svjedočanstava (5.-6. stoljeće)*, u: *Vojvođanski prostor u kontekstu evropske istorije*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad - Bačka Palanka 2/2014, 13-14.

germanski kralj Odoakar.⁶³ Odmah, nakon što je osvojio ove krajeve on ih je priključio Italiji, koja je također bila pod njegovom upravom. Sve do tada Dalmacija se nalazila pod vlašću zapadnorimskog cara Julija Nepota sa sjedištem u Raveni. Godine 475. car Flavije Orest je protjerao Julija Nepota u Dalmaciju kako bi proglasio svog maloljetnog sina Romula Austula za cara. Julije Nepot je bio vrhovni vojni zapovjednik u Dalmaciji (*magister militum Dalmatiae*). Tu dužnost preuzeo je 468. godine, poslije smrti njegovog ujaka Marcelina.⁶⁴ Od 475. do 480. godine, kada je ubijen, Nepot je gotovo samostalno upravljao provincijom Dalmacijom. Germanski kralj Odoakar je 476. godine zbacio s vlasti i posljednjeg rimskog cara Romula Augustula, koji nikada nije bio ni priznat za legitimnog cara, jer je Istočno carstvo i dalje priznavalo Julija Nepota kao zapadnorimskog cara. Tako je on u stvari bio posljednji legitimni vladar Zapadnog rimskog carstva.

Vladavinu Odoakara potvrdio je car Istočnog rimskog carstva Zenon, ali mu nije dodijelio carsku krunu. U zamjenu za krunu dobio je titulu patricija. Tako je Odoakar postao samo carski namjesnik, dok je jedini car bio u Konstantinopolisu. Sudeći na osnovu raspoloživih podataka nameće se zaključak da je Odoakarova vladavina donijela relativni mir u provinciji Dalmaciji. Njegova vladavina nije odgovarala caru Zenonu, i pored toga što su njihovi međusobni odnosi bili dobri. Car Zenon je želio, čim prije, srušiti vlast Odoakara. Pozvao je Ostrogote, koji su bili nastanjeni u Tesaliji, odakle su ovladali Trakijom i Drugom Mezijom,⁶⁵ tražeći

---

⁶³ Jordan. Jordanes, *The Origin and Deeds of the Goths* (tr. Charles. C. Mierow, Princeton: Princenton University Press, 1908, 75; isti, *The Gothic History of Jordanes*, 1915), 136-142.

⁶⁴ V. Posavec, *Dalmacija*, 35-50, 59-67.

⁶⁵ Hrvoje Gračanin, Ilirik u Marcelinovoj kronici. Kronika komesa Marcelina kao izvor za društvenu i gospodarsku povijest te ekohistoriju kasnoantičkog Ilirika, *Ekonomska i eko historija*, Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša Društva za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, Zagreb–Samobor 1/2005, 14-15. O organizaciji dijaceza i provincija pogledati i: Bruna Kuntić-Makvić,

od njih da zbace sa vlasti Odoakara, a zauzvrat obećao im je da mogu formirati svoje kraljevstvo koje će biti u nadležnosti Istočnog carstva.⁶⁶ U augustu 488. godine Ostrogoti su zajedno sa nekolicinom Rugijaca krenuli prema Italiji. Na tom putu oni su prošli preko savsko - dravsko - dunavskog međuriječja.⁶⁷ Uz pomoć vizigotskih odreda iz Tuluza, Odoakar je ubijen u Raveni 493. godine.⁶⁸ Nakon toga, Teodorih je uspostavio vlast nad Italijom, Dalmacijom, te dijelovima Panonije i Norika. Osvojenim područjima on je upravljao iz Ravene.⁶⁹ Međutim, ostrogotsko zaposjedanje ovih područja nije odgovaralo caru Anastaziju I. Da bi ga primirili Ostrogoti su mu ustupili dio *Panonie Secundae*.⁷⁰

Upravo je, od tada u provinciji Dalmaciji nastupilo vrijeme potpunog mira i blagostanja. Ono je trajalo oko četiri decenije. Tokom cijelog tog razdoblja provincijom Dalmacijom su vladali Ostrogoti. Do njihovog dolaska i zaposjedanja Dalmacije 493. godine, stanovništvo ove provincije je bilo izloženo stalnoj opasnosti i neizvjesnosti od novih neprilika. Njegova sjećanja na ranija svirepa ubijanja i pljačkanja materijalnih dobara prvo od strane Vizigota,

---

Grčka i rimska starina, u: *Hrvatska i Europa*. Kultura, znanost i umjetnost I, Zagreb 1997, 81-82.

⁶⁶ Thomas Hodgkin, *Italy and Her Invaders 476 – 535*, vol. III, knj. IV, Oxford: Clarendon Press 1896, 128-129, 146-149, 191-213.

⁶⁷ Ludwig Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgang der Völkerwanderung: Die Ostgermanen*, Munchen 1934, 293; J. B. Bury, *History of the Later Roman Empire*, 1958, 422; Ante Uglešić, *Nazočnost istočnih Gota u jugoistočnoj Europi u svjetlu arheološke i povijesne izvorne građe* (disertacija), Zadar 1996, 21; H. Gračanin, *Goti i Južna Panonija*, 107.

⁶⁸ Jordan, *The Origins and Deeds of the Goths*, 293-295; Deborah Mauskof Delyaniis, *Ravenna in Late Antiquity*, Cambridge: Cambridge University Press 2010, 109; Patric Amory, *People and Identity in Ostrogothic Italy, 489-554*, Cambridge 2003, 43-85; Biagio Saitta, *The Ostrogoths in Italy, Antiquedad Clásica*, Spain 11/1999, 197-216.

⁶⁹ *Isto*.

⁷⁰ Herwig Wolfram, *History of the Goths*, Barkely and Los Angeles, 321-324.

potom Huna iz Panonije, te Sveva nisu, još uvijek, bila zaboravljena.⁷¹ Dalmatinski gradovi Zadar (*Jader*), Trogir (*Tragurium*), Salona i Epidaur (*Cavtat*) uspjeli su, i pored svih nedaća kojima su bili izloženi, da se održe, a uz to i da sačuvaju svoje urbane tekovine.⁷² Kasnije, Split je postao nasljednik Salone, a Dubrovnik Epidaura.⁷³

Ostrogotska vlast u provinciji Dalmaciji, a u njenom sklopu i na bosanskohercegovačkim prostorima, donijela je značajne promjene u svim segmentima rada i života ondašnjih stanovnika. Nekadašnja bogata i istaknuta rimska naselja (vile rustike, municipiji i kolonije), koja su imala veoma važnu ulogu u životu domaćeg stanovništva, ponovo su dobila na značaju. Sudeći na osnovu arheoloških nalaza riječ je o naseljima na području Splitskog polja, Neretve i Sarajevskog polja.⁷⁴ Ostrogoti su bili nastanjeni i u drugim krajevima rimske provincije Dalmacije. Potvrde o tome pružaju nam njihovi ostaci grobova koji su pronađeni u Han Potocima kod Mostara, Gornjim Pećinama kod Travnika, Mihaljevićima kod Sarajeva, Rakovčanima kod Prijedora, kod Zadra, Knina, Sinja, Drniša kao i na drugim lokalitetima.⁷⁵

U granicama koje je svojevremeno ustrojio Dioklecijan Dalmacija je dočekala Ostrogoote. Kasnije, u vrijeme ostrogotske

---

⁷¹ Jordan, *Getica*, 273-4.

⁷² Vedrana Jović Gazić, Razvoj grada od kasne antike prema srednjem vijeku: Dubrovnik, Split, Trogir, Zadar – stanje istraženosti, *Archaeologia Adriatica*, Zadar V/2011, 164-165.

⁷³ Mate Suić, *Zadar u starom vijeku*, 1981, 324-326; isti: *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb 2003, 384-385.

⁷⁴ A. Uglešić, Rimska provincija Dalmacija pod vlašću Istočnih Gota, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 30/17, 1991, 66; isti, *Nazočnost istočnih Gota*, 26-27; isti, O Naroni u Istočnogotsko doba na temelju arheoloških nalaza, *Diadora*, Časopis Arheološkog muzeja u Zadru, Zadar XXI/2003, 201-212.

⁷⁵ N. Miletić, Nekropola u selu Mihaljevići kod Sarajeva, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, Sarajevo XI/1956, 9-10; Z. Vinski, Rani srednji vijek, 51-54, 137-150.

vlдавине uslijedile su izvjesne administrativno - teritorijalne promjene. Tom prilikom Dalmaciji je dodana Panonija Savia.⁷⁶ Sjedište obje provincije bilo je u Saloni. Dakle, Salona je i dalje ostala glavni grad Dalmacije, ali sa mnogo većom teritorijom.

Uprava nad pomenutim područjima povjerena je gotskom *comesu* (namjesniku). Na tom položaju nalazio se Osvin kojeg je postavio car Teodorih.⁷⁷ U ratu, Osvin je obnašao dužnost vrhovnog vojnog zapovjednika, dok je u miru učestvovao u sudskim sporovima, koji su vođeni po gotskim i rimskim zakonima, kao što se i u Galiji, za vrijeme Vizigota, sudilo po običajnim gotskim zakonima, ali i rimskim zakonima, odnosno Teodosijevom zakoniku.⁷⁸ No, međutim u zemlji Franaka, rimski zakoni su malo-pomalo iščezli. Sudeći prema ovim činjenicama, nameće se zaključak da se rimski zakoni nisu održali u svim nekadašnjim rimskim provincijama. Ipak, to nije bio slučaj sa provincijom Dalmacijom, gdje su boravili Ostrogoti. Vjerovatno je više razloga zbog kojih su oni, uslovno rečeno, bili tolerantniji prema rimskim građanima. Prvi je njihova svjesnost da su malobrojni u odnosu na svoga protivnika koji je uvijek imao na raspolaganju veliki ljudski potencijal, a time i mogućnost da se suprotstavi svakoj vrsti njihove samovolje. Stoga, Ostrogoti nisu ni pokušavali da uređuju zakonodavstvo po nekim svojim normama. Bez puno razmišljanja, oni su se opredijelili za rimske zakone.

Gotski zakoni, običaji i vjera, bili su svakako novina koja je zasigurno utjecala na dobrosusjedske odnose između Gota i zatečenog stanovništva. No, i pored toga dolazilo je do njihovih

---

⁷⁶ John J. Wilkes, *Dalmatia*, London 1969, 424; H. Gračanin, Late Antique Dalmatia and Pannonia in Cassiodorus' *Variae*, *Povijesni prilozi*, Časopis Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu, Zagreb 49/2015, 21-46.

⁷⁷ Kasiodor, *Variae*, IX, 9.

⁷⁸ Charles L. S. Montesquieu, *O duhu zakona*, Tom drugi, Zagreb 2008, 211.

međusobnih sukoba, naročito u Saloni.⁷⁹ Koliko god da su i jedni i drugi željeli mir, stabilnost i prosperitet, udaljavale su ih njihove vjerske razlike. Još od Nikejskog sabora 325. godine vodile su se borbe između pravovjernih kršćana i arijanaca, po pitanju dokazivanja Isusovog bitka. Ariјansko učenje imalo je odjeka i u Iliriku. Četiri crkvena sabora održana su u Sirmijumu: prvi 347., drugi 351., treći 357., i četvrti 358.⁸⁰ Godine 530., a potom i 533. održani su crkveni sabori i u Saloni gdje je ariјanstvo dosta rano našlo svoje pristalice.⁸¹ Na ovim saborima se raspravljalo o reorganizaciji Salonitanske metropolije. Potpisnik oba sabora bio je i biskup panonske Siscije.⁸² S obzirom da je Panonija Savia, u vrijeme Ostrogota, također bila uključena u sastav provincije Dalmacije razumljivo je i pojavljivanje panonskog biskupa na sinodima u Saloni, koji su održavani zbog ariјanstva (koje je posebno podupirao kralj Teodorih), zatim zbog nejedinstva u crkvi, kao i zbog drugih nagomilanih problema s kojima je rimska crkva bila suočena. Održavanje crkvenih sabora ona je željela iskoristiti za očuvanje svoje autonomije. Stoga nije iznenađujuće da je u tim vremenima vladala netrpeljivost između romanizovanog stanovništva i novopridošlih Gota.

---

⁷⁹ Prokopije. Procopius, *History of the Wars* (ed. H. B. Dewing Books V-VI, Loeb Clasical Library, vol. III, Cambridge, MA: Harvard University Press 1919), I, 7.

⁸⁰ Duško Lopandić, *Purpur Imperie - Rimski carevi sa prostora Srbije i Balkana*, Beograd 2007, 91-92; Thomas Böhm, Ranoariјanska teologija i »Datirana sinoda« u Sirmiju, *Diacovensia*, Časopis Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Sirmium XIX/2011, 9-17. prev. fra dr. Ivan Ivanda. Jedan sabor održan je i u Akvileji 381.

⁸¹ B. Migotti, Dalmacija na razmeđu Istoka i Zapada u svjetlu međusobnog odnosa jaderske i salonitanske ranokršćanske crkve, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s., Zagreb XXIV-XXV/1991-92,179; M. Abramić, Antička Salona, 391–396; Radoslav Dodig – Ante Škegro, Akti crkvenih sabora održanih 530. i 533. u Saloni, *Povijesni prilozi*, Zagreb, 35/2008, 9-23.

⁸² Ante Škegro, Akti Salonitanskih metropolitanskih sabora održanih 530. i 533. godine – analiza, *Archaeologia Adriatica*, Časopis Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, Zadar III/2009, 191-204.

U rimskoj Dalmaciji su pored Rimljana živjeli Iliri, Kelti, Italici, Grci, Orjentalci i Goti, koji su se pojavili kao osvajači, vlastodršci. I jedni i drugi imali su svoj jezik i svoje pismo. Rimski građani govorili su latinskim jezikom i pisali latinskim pismom, dok su Goti imali svoj gotski jezik i svoje gotsko pismo. Zbog ovoga, kao i zbog različitih zakona, oni su živjeli dosta izolirano. Sudilo se po dvostrukim zakonima. Naime, gotski namjesnik, presuđivao je u gotskim sporovima po njihovim zakonima, a u rimskim sporovima pomagao mu je rimski princeps. Gradsko vijeće (*curria*) bilo je na čelu gradske uprave. Postojao je i rimski upravnik za civilne poslove, dok su finansije bile povjerene gotskom upravniku. Sasvim je moguće da su najveće sukobe između Gota i domaćeg stanovništva izazivali visoki porezi i smještaj ostrogotske vojske. U vezi s tim, pisac Kasiodor prenosi Teodorihove riječi koje se odnose na negodovanja stanovništva u Kataliji (*Catalie*):

„Mi nemamo nikakvih primjedbi da odobrimo peticiju stanovnika Katalije, da se njihov 'Tertiae' skuplja u isto vrijeme kao i uobičajeni prilog. Zar je bitno pod kojim imenom 'posjednik' plaća svoj doprinos, dok god ga plaća bez odbitaka? Tako će se riješiti sumnje na ime 'Tertiae', a naša blagost neće brinuti zbog njihove nametljivosti.“⁸³

Dodjeljivanje jedne trećine obradivog zemljišta gotskim vojnicima, koje je išlo na teret domaćeg stanovništva u Dalmaciji, zasigurno je izazivalo bijes i mržnju kod onih koji su bili pogođeni ovakvim mjerama, tim prije što rimski stanovnici nisu mogli učestvovati u vojsci.⁸⁴ Dakle, to pravo im je bilo uskraćeno. Pored zemlje, domaće stanovništvo moralo je gotskim vojnicima ustupiti i dio robova, kolona i stoke.

---

⁸³ Kasiodor, *Variae*, I, 153.

⁸⁴ Miroslav Brandt, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, Zagreb 1980, 64.

Sve veća netrpeljivost između Gota i domaćeg stanovništva, posebno u zaleđu Dalmacije gdje su Ostrogoti bili brojniji, bila je veoma izražena u pogledu podizanja i funkcionisanja vjerskih objekata. Goti su gradili nove crkve ondje gdje je postojala potreba, a one koje su bile ranije izgrađene, ukoliko su mogli, oni su preuzimali. S obzirom da su se Vizigoti sasvim kratko vrijeme zadržali na području provincije Dalmacije, nameće se zaključak da oni nisu ni podizali bazilike. Suprotno Vizigotima, Ostrogoti su svoje vjersko ubjeđenje iskazivali kroz izgradnju brojnih bazilika na području današnje Bosne i Hercegovine. Iako neki istraživači smatraju da ostrogotskih bazilika nije bilo mnogo u provinciji Dalmaciji, pa čak i ondje gdje su potvrđeni njihovi tragovi (bazilika u Brezi s nekoliko gotskih slova - runa),⁸⁵ ipak se mora uzeti u obzir činjenica da su Ostrogoti bili veoma tolerantni u vjerskom pogledu prema domaćem stanovništvu, mada kod istih nisu mogli biti zdušno prihvaćeni zbog nametnutih poreza. No, to pak ne znači da je možda u nekim krajevima okolina bila prihvatljivija, pa su tu mogli imati zajedničke bogomolje.

Na tlu današnje Bosne i Hercegovine podizane su tzv. dvojne bazilike. Takve su: dvojna bazilika u Mogorjelu kod Čapljine,⁸⁶ dvojna bazilika u Žitomislicima kod Mostara,⁸⁷ te dvojna bazilika u Zenici.⁸⁸ Na nekoliko lokaliteta su, pored dvojnih bazilika, pronađeni i tragovi crkava koje su bile izgrađene jedna naspram

---

⁸⁵ Branimir Gabričević, *Studije i članci o religijama i kultovima antičkog svijeta*, Split 1987, 309-310; Ivanka Nikolajević, Beleške o nekim problemima ranohrišćanske arhitekture u Bosni i Hercegovini, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, Zbornik Vizantološkog instituta SANU, Beograd 10/1967, 115; A. Uglešić, Nazočnost istočnih Gota, 115-119.

⁸⁶ Đuro Basler, Bazilike na Mogorjelu, *Naše starine*, Godišnjak Zavoda za zaštitu spomenika u Sarajevu, Sarajevo V/1958, 40-41.

⁸⁷ Tomislav Anđelić, Kasnoantička dvojna bazilika u Žitomislicu kod Mostara, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, Sarajevo XXXII/1977, 296.

⁸⁸ Ćiro Truhelka, Rimska zgrada u Zenici, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, Sarajevo IV/1892, 341; Đ. Basler, *Arhitektura*, 127-128.

druge: Skelani (I i II),⁸⁹ Breza (I i II),⁹⁰ Založje (I i II) kod Bihaća.⁹¹ Moguće je da su Ostrogoti, zajedno sa domaćim stanovništvom, koristili baziliku u Blagaju na Japri⁹² (najveća bazilika kasnoantičkog doba), zatim bazilike u Majdanu kod Mrkonjić Grada i u Mošunju kod Travnika, gdje su pronađeni nalazi iz njihovog razdoblja.⁹³ Ali, to i ne mora značiti, jer nalazi kao što je kopča ili opasač mogli su biti trend tog vremena. Na onom dijelu današnje Hrvatske, koja je bila u sastavu rimske provincije Dalmacije također su izgrađene brojne bazilike. One, uglavnom, potječu iz V i VI stoljeća.⁹⁴ Teško je sa sigurnošću tvrditi da su one pripadale samo Ostrogotima i koliki je bio njihov utjecaj na tim prostorima. Sudeći na osnovu raspoloživih podataka, sasvim je moguće da je bazilika u Saloni, poznatija kao „Arijanska“ mogla pripadati Ostrogotima. Međutim, mišljenja su podijeljena.⁹⁵ Ali, polazeći od činjenice da je arijansko učenje veoma rano uzelo maha u Saloni i da je Salona bila glavni grad provincije Dalmacije i u ostrogotsko doba, sasvim je moguće da je tu bila izgrađena njihova bazilika. I pored toga što su arheološki nalazi ostrogotske provenijencije pronađeni u Zadru, ne

---

⁸⁹ Karl Patsch, Iz rimske varoši u Skelanima, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, Sarajevo XIX/1907, 460-463; Đ. Basler, *Arhitektura*, 113-115.

⁹⁰ Đ. Basler, *Arhitektura*, 72-73.

⁹¹ Irma Čremošnik, Istraživanja u okolini Bihaća, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, Sarajevo XIII/1958, 117-121; Dimitrije Sergejevski, Pluteji iz bazilike u Založju, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, Sarajevo XIII/1958, 143.

⁹² Đuro Basler, Rimski metalurški pogon i naselje u dolini Japre, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, Sarajevo XXX/XXXI-1975/1976, 153.

⁹³ Đuro Basler, *Kršćanska arheologija*, Mostar 1986, 79-80.

⁹⁴ M. Suić, *Antički grad*, 295. Zadar je njegovao zapadno-rimske, a Salona orijentalno-sirijske liturgijske obrede (B. Migotti, Dalmacija na razmeđu Istoka i Zapada, 173).

⁹⁵ Up: Ejnar Dyggve, *History of Salonitan Christianity*, Oslo 1951, 59; B. Migotti, Dalmacija na razmeđu, 168-171; M. Abramić, Gli Ostrogoti nell'antica Dalmazia, in: *I Goti in Occidente*, Spoleto 1956, 38; A. Uglešić, *Nazočnost istočnih Gota*, 116-117; B. Gabričević, *Studije i članci*, Split 1987, 310-311.

može se sa sigurnošću tvrditi da je i tu postojala njihova crkva. Dvojne bazilike i bazilike jedna naspram druge bile su namijenjene kako domaćem tako i gotskom stanovništvu. U njima su izvođeni dvojni obredi. Vremenom, Goti su počeli popuštati u shvatanju prirode Isusa Hrista, a učenje o Trojstvu Ostrogoti su prihvatili poslije odlaska iz Dalmacije, dok su isto to Vizigoti učinili nešto kasnije.⁹⁶

Za bosanskohercegovačke bazilike karakteristična je pojava motiva na kamenu koji su nastali kao posljedica zajedničkog života. Ovo je osobenost bosanskohercegovačkih bazilika kojih nema drugdje, pa se stoga nazivaju bazilike bosanskog tipa.⁹⁷ Domaći stanovnici težili su zaštiti učenja o Trojstvu, a kako su bili brojniji, njihov udio je ovdje bio veći. Ali, ne smije se zabaoraviti ni odnos Gota prema ortodoksnom učenju koje je sve više ulazilo u njihov život. Period gotskog djelovanja predstavlja zapuštanje starih objekata, a novoizgrađeni kao što su bazilike, bili su jako skromni, kako u arhitektonskom tako i u građevinskom pogledu.

Numizmatički nalazi ostrogotskih vladara pronađeni su u Saloni, Sisciji, Liki, Cresu, Zadru, Skradinu, Posavini, Bihaću, Duvnu, Bosanskom Petrovcu, Humcima (Ljubuški)⁹⁸ i drugdje. Oni nam jasno govore da je za vrijeme ostrogotske vladavine došlo do značajnog privrednog preobražaja i razvoja. Najveće zasluge za takvo stanje pripadaju ostrogotskom kralja Teodorihu Velikom (474-526.), koji je nekadašnje rimske rudnike na području provincije

---

⁹⁶ Lars Hermodsson, *Goterna – ett krigarfolk och dess bibel* (prev. Nuriya Agić, *Goti - narod ratnika*, Zenica – Tuzla 2010), 100-107.

⁹⁷ Đ. Basler, *Kršćanska arheologija*, 81-87; D. Sergejevski, Starohrišćanska bazilika u Klobuku, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, Sarajevo IX/1954, 207.

⁹⁸ Željko Demo, Novac germanskih vladara druge polovine V do u drugu polovinu VI stoljeća u numizmatičkoj zbirci arheološkog muzeja u Zagrebu, *Arheološki vestnik*, Ljubljana XXXII/1981, 455, 461-463.

Dalmacije ponovno oživio.⁹⁹ O Teodorihovim uspjesima svjedoči nam i rimski pisac Kasiodor Senator. U svom zapisu on je zabilježio da je Teodorih uputio prokuratora Simeona (509-510.) da otvori rudnike i pokrene proizvodnju u rudnicima željeza na području provincije Dalmacije.¹⁰⁰ Radi se, prije svih, o rudnicima željeza u dolini rijeka Sane i Japre.¹⁰¹ Koliko je u tom vremenu stvarno izvezeno željeza teško je reći. Ono što je sigurno odnosi se na veoma jaku i intenzivnu saradnju između metalurških pogona u dolini Japre sa metalurškim radionicama u Sisciji. Prema Đuri Basleru, moguće je da je željezo iz Japre išlo dijelom barbarima u Suvaji (Bosanska Dubica), dok je u daleko većim količinama transportovano u Ravenu, tadašnju prijestonicu Teodoriha.¹⁰² Ostrogotski novac koji je pronađen u Sisciji i Sirmijumu govori nam o radu kovnica novca u ova dva mjesta.¹⁰³ Osim rudarstva, oživjela je i pomorska trgovina, naročito u Liburniji (sjeverna Dalmacija). Od trgovaca je naplaćivan poseban porez u iznosu od 4 %.¹⁰⁴ Trgovinu morskim putevima kontrolisali su posebni činovnici *tribuni martimorum*.¹⁰⁵ Veći broj nalaza novca koji su pronađeni u Dalmaciji i Hercegovini upućuju nas na zaključak da je više bila razvijena pomorska trgovina. Iz svega ovoga da se zaključiti da je u značajnoj mjeri oživjela i poljoprivreda, a sa njom i nekadašnji primorski maslinici i vinogradi. Eksploatacijom željeza pokrenuta je izrada novih oruđa, a samim tim

---

⁹⁹ Na lokalitetu Majdanište u Maslovarama izgrađena je kovačnica u III stoljeću, ali je kasnije porušena, da bi u prvoj polovini VI stoljeća bila obnovljena (Pašalić - Basler, Dolina Japre – Rudarski metalurški antički centri, u: *Sabrano djelo*, Sarajevo 1975, 306).

¹⁰⁰ Kasiodor, *Variae*, III, 25-26.

¹⁰¹ Bego Omerčević, *Bosna i Hercegovina u vrijeme kasne antike*, Tuzla 2010, 188.

¹⁰² Đ. Basler, Rimski metalurški pogon, 165.

¹⁰³ H. Gračanin, Goti i Južna Panonija, 112.

¹⁰⁴ Prokopije, *History of the Wars*, I, 15; Kasiodor, *Variae*, III, 26.

¹⁰⁵ Kasiodor, *Variae*, XII, 24.

i zanatska djelatnost. Nalazi koji su pronađeni u unutrašnjosti, najvećim dijelom na području Duvna (*Delminiuma*), svjedoci su kupovine i prodaje proizvoda tog kraja (mlijeko, sir, vuna, stoka). Privredni uspon u vrijeme Ostrogota rezultirao je obnavljanjem magistrala koje su povezivale unutrašnjost Dalmacije i Panonije.¹⁰⁶ Oživjele su stare magistralne ceste: Salona - Naron - Diluntum - Epidaurum - Buthua i Salona - Tilurium - Duvanjsko Polje - srednja Bosna.

Današnja srednja Bosna je najvjerojatnije, tokom IV stoljeća, bila pošteđena gotskih prodora i pljačkanja, na što nam ukazuju nalazi novca cara Valensa I (364-375.).¹⁰⁷ Vjerojatno im je ovo područje bilo daleko od njihove zamišljene maršrute. Ovdje je rudarska djelatnost, tokom III stoljeća, bila znatno manje zastupljena u odnosu na rudarstvo u istočnoj i zapadnoj Bosni. Ali, znatno ranije, srednjobosansko područje (Gornji Vakuf, Fojnica i Kreševo) Rimljani su veoma dobro iskoristili kroz eksploataciju najdragocjenijeg metala - zlata. Usljed nedostatka zlata, Rimljani su prešli na eksploataciju srebra. Međutim, o eksploataciji ovog metala u vrijeme barbarskih provala zasad se ne može ništa reći. Zbog potrebe za plemenitim metalima kralj Teodorih je naredio da se otvaraju i pljačkaju grobovi za koje se pretpostavljalo da bi mogli sadržavati zlatne predmete, jer je u njegovo doba priliv zlata na bosanskohercegovačke prostore bio veoma slab. Zbog toga je

---

¹⁰⁶ B. Omerčević, *Bosna i Hercegovina*, 187; Bego Omerčević, Promjene na prostoru današnje Bosne i Hercegovine u vrijeme barbarskih provala i vladavine Ostrogota (etničke, društveno-ekonomske i kulturne), *Saznanja*, Časopis za historiju Društva historičara Tuzla i Odsjeka za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, Tuzla 1/2005, 175-186.

¹⁰⁷ D. Sergejevski, Arheološki nalazi u Sarajevu i okolici, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, Sarajevo II/1947, 42.

zadržano i dosta starog novca, iako je Teodorih kovao svoj zlatni solid.¹⁰⁸

Sudeći prema numizmatičkim i epigrafskim nalazima, rudnici srebra u srednjem Podrinju su radili tokom prve polovine IV stoljeća.¹⁰⁹ Neki istraživači smatraju da su oni radili i tokom V stoljeća, pa čak i poslije 476. godine.¹¹⁰ Međutim, jedno je sigurno da su tokom druge polovine IV stoljeća podrinjski rudnici bili ugroženi od barbarskih provala. Na takav zaključak nas upućuju najnovija arheološka istraživanja (iz 2014.) u Skelanima, gdje je otkopan jedan kasnoantički objekat na lokalitetu Zadružni dom. Na osnovu analize fresaka i mozaika objekat je mogao pripadati nekome ko je bio izuzetno bogat.¹¹¹ Prema mišljenju istraživača, on je bio izgrađen krajem III ili u prvoj polovini IV stoljeća.¹¹² Nekad kasnije, objekat je stradao u požaru ili je srušen u vrijeme barbarskih prodora. Podatak iz kojeg se vidi da su rimske carske vlasti, tokom prve polovine V stoljeća, ubirale porez u novcu ili metalu od posjednika imanja na kojima su se nalazile rude raznih metala jasno nam govori koliko je bila teška situacija u Rimskom carstvu. Imajući u vidu nedostatak materijalnih i pisanih izvora, teško je bilo šta reći o ostrogotskoj rudarskoj djelatnosti u istočnoj Bosni, između Drine i

---

¹⁰⁸ A. Škegro, Eksploatacija srebra na području rimskih provincija Dalmacije i Panonije, *Opuscula archaeologica*, Zagreb 22/1998, 103. Zbog krize koja je pogodila Carstvo, glavni novac tokom IV stoljeća je bronzani, dok je srebreni i zlatni malo zastupljen.

¹⁰⁹ Enver Imamović, Eksploatacija zlata i srebra u rimskoj provinciji Dalmaciji, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, Sarajevo XXI-XXVII/1976; 23-24; isti, Srebrenica i okolica u rimsko doba, *Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne*, Tuzla XVII/2002, 34.

¹¹⁰ I. Bojanovski, Prilozi topografiji antičke Argentarije. Slučajni arheološki nalazi s područja Domavije I, *Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne*, Tuzla 14/1982, 146-149; A. Škegro, *Gospodarstvo*, 64.

¹¹¹ Nadežda Gavrilović Vitas – Bojan Popović, Kasnoantički domus u Skelanima, *Starinar*, n.s. knj. LXV, Beograd 2015, 197-220.

¹¹² *Isto*.

Jadra. Moguće je samo pretpostavljati da je rudarstvo na području Podrinja doživjelo izvjesni napredak.

Poslije smrti kralja Teodorih 526. godine, Ostrogotska kraljevina je postala meta Istočnog Rimskog carstva. Godine 535. došlo je do rata između Gota i Vizantije. Glavne borbe su vođene oko Salone, koja je predstavljala najvažniju stratešku tačku.¹¹³ Prema Prokopiju, sa okončanjem rata između Ostrogota i Vizantije 537. godine Goti su se povukli prema Italiji, ali ne svi. Oni koji su se zadržali u Dalmaciji i Liburniji vizantijski vojskovođa Konstancije ih je uspio privući na svoju stranu.¹¹⁴ Neki Ostrogoti su se zadržali i nakon VI stoljeća.¹¹⁵ Godine 549. Ostrogoti su se ponovo vratili na tlo provincije Dalmacije, ali samo na kratko. Njihovo kraljevstvo u Italiji je definitivno uništeno 555. godine. Prije rata, na prelazu iz V u VI stoljeće,¹¹⁶ strateška mjesta u primorskim gradovima su bila ojačana jakim bedemima. Potkraj rata, kada je uslijedilo povlačenje Ostrogota, neki dobro učvršćeni gradovi su samo napušteni i prepušteni novim osvajačima.¹¹⁷

---

¹¹³ Ivo Goldstein, Bizant na Jadranu od Justinijana I do Bazilija I, *Latina et Graeca*, Časopis Instituta za klasične jezike i antičku civilizaciju Latina et Graeca, Zagreb 1992, 17-29.

¹¹⁴ Elio Bartolini, *I Barbari. Testi dei secoli IV-XI scelti, tradotti e commentati. Longanesi*, Milano 1982, 654.

¹¹⁵ H. Wolfram, *Geschichte der Goten.*, München 1983, 91-92.

¹¹⁶ Željko Tomičić, Prinos Aserije poznavanju organizacije organizacije Dalmacije u epohi cara Justinijana, *Asseria*, Časopis Muzeja antičkog stakla u Zadru, Zadar VIII/2010, 367.

¹¹⁷ Oni su zaposjedanjem Dalmacije postavili svoju posadu u Burnumu, a isti 537. godine porušili (M. Zaninović, Kninsko područje u antici, *Arheološki radovi i rasprave*, Časopis HAZU, Zagreb VII/1974, 316; M. Suić, Libvnrnia Tarsaticens, Zagreb, u: *Adriatica praehistorica et antiqua: Zbornik radova posvećen Grgi Novaku*, 713).

Zaključak

Rimsko carstvo barbari su iz decenije u deceniju potkopavali i tako se uvlačili u sve pore društvenog, političkog i kulturnog života, a posebno su, na razne načine, urušavali privredu, da bi 476. godine definitivno osvojili Zapadno rimsko carstvo. Međutim, život u rimskoj provinciji Dalmaciji nastavljen je pod upravom Germana čije sjedište je bilo u Raveni, odakle su pratili zbivanja na području zapadnog dijela carstva. Seoba naroda, odnosno doseljavanje barbara u provinciju Dalmaciju izazvalo je strah i neizvjesnost, ali i gubitak identiteta kod rimskih stanovnika mnogih gradova. Međutim, taj identitet ipak se u dobroj mjeri očuvao na području provincije Dalmacije u doba Gota. Potvrde o tome nalazimo u dvostrukim zakonima, dvostrukim vjerskim obredima, postojanju dva jezika i dva pisma. No, kasnije pod najezdom drugih barbarskih naroda, rimski identitet će nestati u svakom pogledu. Iako je stanovništvo Dalmacije u vrijeme vladavine Ostrogota bilo pošteđeno od ratnih razaranja, sve je to ipak bilo daleko od vremena iz poznog principata i ranog dominata. Vladavinu Ostrogota u Dalmaciji prekinuo je vizantijski car Justinijan I 537. godine.

Sažetak

Seoba naroda, u kojoj su Goti predstavljali važan kako vojni tako i politički faktor, izazvala je velike društveno-političke, privredne i kulturne promjene i poremećaje na prostorima Rimskog carstva, a u njegovom sklopu i u krajevima koji su pripadali rimskoj provinciji Dalmaciji. Svoje prisustvo u provinciji Dalmaciji Goti su manifestovali kroz svirepa ubijanja zatečenog stanovništva, rušenje rimskih privatnih i javnih objekata, pljačkanje imovine, masovno uništavanje rimskih kulturnih dobara i izazivanje straha kod domaćeg stanovništva koje je, tražeći svoj spas, bježalo prema

primorskim gradovima i brdskim krajevima. U vremenskom razdoblju od početka V pa skoro do polovine VI stoljeća, stanovnici rimske provincije Dalmacije su se našli u veoma teškoj, kako ekonomskoj tako i političkoj, situaciji.

Usljed konstantnog pritiska i opasnosti od germanskih plemena, prvenstveno Vizigota i Ostrogota, došlo je do raznih unutarnjih previranja, a samim tim i do promjene demografske slike i društvene strukture ondašnjeg stanovništva. Razaranjem i uništavanjem materijalnih i kulturnih dobara barbarski narodi su iskazivali svoju moć, ali i svoj stvarni mentalitet. Njihova svijest o bilo kakvim vrijednostima tih dobara skoro da nije ni postojala. Zato su se oni, naprosto, takmičili ko će više ubiti, opljačkati ili pak uništiti zatečena dobra. Međutim, kako je vrijeme odmicalo i sami Ostrogoti su uvidjeli značaj svake vrste materijalnih dobara i u vezi s tim potpuno promijenili svoj odnos prema istim. Shvativši stvarnost života i svakodnevnih životnih potreba oni su seokrenuli oživljavanju rudnika, pokretanju rudarske, poljoprivredne i zanatske proizvodnje, popravljanju puteva i oživljavanju trgovine. Zahvaljujući takvom shvatanju i odnosu prema materijalnim dobrima Ostrogoti su uspjeli, u relativno kratkom vremenskom periodu, stabilizirati stanje u provinciji Dalmaciji i u narednih oko 40 godina znatno ga ojačati.

INCURSION OF GOTHES INTO THE ROMAN PROVINCE OF DALMATIA AND THEIR IMPACT ON SOCIAL-POLITICAL, ECONOMIC AND CULTURAL PROCESSES

Summary

Migration of nations, in which the Goths represented important both military and political factor, caused massive socio-political,

economic and cultural changes and disturbances in the territory of the Roman Empire, and in its part also in the areas that belonged to the Roman province of Dalmatia. Their presence in the province of Dalmatia Goths have manifested through the brutal killing of the current population, the destruction of the Roman private and public buildings, looting, mass destruction of Roman cultural goods and causing fear among the local population, which was seeking for its salvation, fled to the coastal towns. In the period from the beginning of the fifth and almost to the half of the sixth century, the population of the Roman province of Dalmatia found themselves in a very difficult, both economic and political, situation.

Due to the constant pressure and the threat of Germanic tribes, mainly Visigoths and Ostrogoths, there have been various internal turmoil, and therefore a change in the demographic picture and social structures of local inhabitants at that time. By destruction and devastation of material and cultural goods barbarian nations have expressed their power, but also its real mentality. Their awareness of the values of any of these goods almost did not exist. Therefore, they simply competed who will kill more, rob or destroy the goods they found there at that moment. However, as time went on, the Ostrogoths themselves have realized the importance of every kind of material goods and thereby they completely changed their attitude towards those goods. Realizing the reality of life and everyday necessities of life, they have turned to the revival of the mines, the start of mining, agricultural and handicraft production, repair of roads and the revival of trade. Thanks to this understanding and attitude towards material goods the Ostrogoths have succeeded, in a relatively short period of time to stabilize the situation in the province of Dalmatia, and in the next 40 years considerably strengthened.

UDK 94

ISSN 2303-7539

**DRUŠTVO HISTORIČARA TUZLANSKOG KANTONA
ODSJEK ZA HISTORIJU FILOZOFSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U TUZLI**

HISTORIJSKA MISAO HISTORICAL THOUGHT

2

HISTORIJSKA MISAO, GOD. II, BR. 2, 1-305, TUZLA, 2016.